

“БЛАГОСЛОВЕННАЯ ДАВНО, ЦВІСТИ ЩЕ МУСИШ, УКРАЇНО!”

(Іван Огієнко та Василь Щурат)

Василь Григорович Щурат (1871-1948) народився на Львівщині (с.Вислобоки) в сім'ї народного вчителя. З двох років Василько залишився без батька, виховувався в польсько-моравській родині. Українську (“руську”) мову почав вивчати з 1879 р. в народній школі. З 1881 р. жив у Львові; був виключений після четвертого класу зі школи-семінарії за свідому українськість, та все ж 1892 року йому вдалося школу закінчити. Перед цим, у 1889 р., відбулося знайомство з І.Франком, О.Маковеем. Василь багато читає творів української літератури, інших літератур, збирає етнографічні матеріали [13, с. 101-103]. Вищу освіту опановував у Віденському (1892-1896, тут познайомився з М.Драгомановим), Львівському, Чернівецькому університетах. За часів входження Галичини до Польської держави був ректором таємного Львівського університету (1921-1923 рр.). Прихід на західноукраїнські землі радянської влади відбувся для В.Щурата (попри деякі аспекти його поетичної творчості, про що трохи згодом) відносно безболісно й нерепресивно; очевидно, тут відіграв свою роль той факт, що з відновленням Польської держави він відмовився присягнути їй на вірність і за це деякий час знаходився у в'язниці [13, с.104]. В.Щурат із 1939 р. – професор Львівського університету і директор Львівської бібліотеки Академії наук України.

Ще з київської студентської пори в Університеті Святого Володимира Іван Огієнко пов'язує свою долю з Науковим товариством ім. Т.Шевченка, ставши коректором цієї інституції, згодом – неофіційним редактором її “Записок”. Здійснюючи письмові контакти зі львівськими членами НТШ, І. Огієнко зав'язує листування і з В.Щуратом [1, с.181], і в архівному фонді В.Щурата збереглися ці листи [8, с.80; 13, с.136]. Тому пізніше, вже в еміграції, збираючись передислокуватися з Тарнова до Львова, І.Огієнко у листі до В.Щурата від 12 березня 1922 р. просить свого адресата, вже як доброго заочного знайомого, директора НТШ у Львові та симпатика-однотумця, розшукати у Львові пристойне й недороге (враховуючи фінансову скруту сім'ї нещодавнього міністра УНР) житло, а ще краще таке місце праці, щоб “при нім було й помешкання” (неможливість здійснити це й призвела до переселення І.Огієнка до прильвівських Винників) [1, с.33]. Львівсько-винниківський період дозволив І.Огієнкові та В.Щуратові зреалізувати й безпосереднє спілкування [1, с.34]. В.Щурат разом з іншими національно свідомими галичанами брав участь в організації літнього оздоровлення хворої дружини І.Огієнка Домініки Данилівни й дітей у Карпатах [8, с.91].

В.Щурат на літературній ниві виступив у двох іпостасях. По-перше, він був визначним поетом (“одним з найбільших у Галичині після Франка поетів”, та й сам І.Франко бачив у особі В.Щурата “чудовий поетичний таланти”). Дебютував друковно на поетичній ниві шістнадцятирічним юнаком у “Зорі” віршем “Розлука” [13, с.105]. Його поезія характеризувалася помітним потягом до національно-етнографічної та релігійної проблематики, і про це йшлося у великій студії А.Крушельницького (1932) “Поет-містик. Погляд на поетичну творчість Василя Щурата (критичний нарис)” [2, с.125-126]. Хоча автор тої розвідки, знаходячись під явним впливом радянської пропаганди, засуджував таку проблематику поета, однак ми з наших сьогоденних позицій оцінюємо це інакше: “У поетичних творах В.Щурат звертається до двох могутніх джерел... відродження: Святого Письма та героїчної історії України. Його поезії, пройняті глибоким патріотизмом та релігійністю, захоплюють багатством образів, ритмічної структури й будови строф, глибиною думки” [10, с.14]. І згадана проблематика Щуратових поезій була близька Іванові Огієнку; більш пізнім і вельми символічним доказом цього стало те,

що у виданому вже в незалежній Україні поетично-релігійному збірнику під однією обкладинкою опинилися і православні вірші І.Огієнка, і поезії В.Щурата “Який Ти добрий, Боже!”, “Св.Андрій на Київських горах”, “Адрій Печерський” [11, с.12, 118]. Слід відзначити такі його поетичні книжки, як “Lux in tenebris” (“Світло в темряві”, 1895), “Наше відродження. Драматична дума” (Перемишль, 1898), “Мої листи” (Львів, 1898), “На трембіті” (1904), “Історичні пісні” (1907 – тут він, за словами І.Франка, оживив праісторичні українські сюжети “новим словом, у новій поетичній формі” [13, с.107]), “Вибір пісень” (1909), “Для тих, що встануть” (1921), окремі поезії (крім уже названих) “Слово Іларіона”, “Данило Мних”, “Олекса Довбуш”, “Отаман Сірко”, “Пам’яті Тараса Шевченка”, ще юнацьку поему “Богдан Хмельницький” [2, с.126; 13, с.103, 110]. Самі назви цих творів говорять про всеукраїнське історичне мислення В.Щурата, який був упевнений, що

*вже того з пам’яті не стерти,
ким пам’ять давніх діл держиться.*

Чималий доробок мав В.Щурат у справі художніх перекладів (наставив його на цей шлях І.Франко) з французької, російської, угорської, німецької мов; він здійснив також переклад “Слова о полку Ігоревім” [3, с.468] – твору, великий інтерес до якого виявляв також І.Огієнко. Друкував переклади В.Щурат у “Народнім часописі” та “Ділі” [13, с.103]. Цікаво, що він перекладав і з української мови – наприклад, на польську мову поему О.-Ю.Федьковича “Довбуш” [13, с.110]. За його власним свідченням, “поезія (в перекладі і оригінальна) – се моя ціль” [13, с.104]. Як відзначав історик літератури Я.Гординський, “весна, світло, сонце, життя – це властивий елемент Щуратової поезії” [13, с.105]. Помітною тенденцією поезій В.Щурата була фольклорна стихія з її сталими образами, символами й настроями:

*Зацвів цвіт на калині –
Десь мій рід на чужині.
Ой, не рід, не родина,
Одна мила, єдина,
Як один жаль мій нині.*

Ця риса зближала поетичну творчість В.Щурата з “Кобзарем” Т.Шевченка й була близькою також І.Огієнкові, який писав: “Мова, релігія, обряди, епос, народні пісні, мудрість попередніх віків, передання, казки, повір’я, пережитки довгих століть, – усе це склало людину, у нас – українця” [14, с.53]. Дослідники відзначають уміння “своє натхнення вкласти у різні поетичні форми: терцина, секстина, станца вдало чергуються з видами чотирирядкової строфи та із строфами з п’яти, шести й семи рядків”, “високу віршувальну техніку Щурата-поета” [13, с.112-113].

По-друге, В.Щурат (особливо після 1909 р.) помітно зарекомендував себе як український літературознавець (до цієї його іпостасі близькі заняття фольклористикою та етнографією). Етнографічні розвідки друкував у таких виданнях, як “Народ”, “Правда”, “Зеркало” – починаючи з праці “Обжинки (Грибовичі під Львовом” 1890 року й закінчуючи “Розвитком нашого театру” 1934 року. Перші літературні рецензії та розвідки побачили світ на шпальтах газет “Діло” та “Народ” – зокрема, про народного поета Тимка Наливайка [13, с.103-104, 120]. В.Щурат мав науковий ступінь доктора [2, с.215], з 1929 р. був академіком [3, с.467]. Він не лише поетично перекладав “Слово про Ігорів похід”, а й, як і І.Огієнко, цікаво досліджував неперевершену пам’ятку давньоукраїнської літератури: його перу належить розвідка 1908 року «З “Гуцульщини” до “Слова о полку Ігоревім”», де він доводить наявність цілого пласту гуцульської лексики в пам’ятці [13, с.123]. 1910 року у Львові В.Щурат опублікував книжку “Коліївщина в польській літературі до 1841 р.” та велику статтю “Спиридон Осташевський і його писання”, 1917 року там само побачила світ його розвідка “Шевченко і поляки” [19, с.380,435,442], 1922 року він публікує у Львові дослідження “Філософські основи творчості Куліша”; 1925 року там само побачила світ його праця “Шевченкова поема надії” (про твір

періоду заслання “У Бога за дверми лежала сокира”) [2, с.9, 93], і можна думати, що у своїх шевченкознавчих студіях І.Огієнко не обминув цієї праці. Досліджував В.Щурат також творчість І.Вишенського, І.Котляревського, Ю.Федьковича, Г.Квітки-Основ'яненка, І.Франка [3, с.467-468]. Останнього, при всій своїй повазі до Каменяра, В.Щурат, хоч і сам у поезії не цурався інтимної лірики й хоч у цій ліриці теж проривалися смуток та невдоволеність долею [13, с.105], звинуватив за “Зів'яле листя” у песимізмі й охарактеризував цю збірку як “об'яв декадентизму в українській літературі” [4, с.631], що змусило І.Франка пояснювати умови написання поетичної збірки та свого особистого життя й написати важливу програмову поезію “Декадент” [4, с.631; 5, с.122-123]. Втім, у декадентстві модно було звинувачувати кого завгодно, аби був хоч якийсь натяк на зажуру, тож не випадково, що й самого В.Щурата С.Трофимук зараховував до декадентів [13, с.110]... Природною, зважаючи на умови діяльності, була для В.Щурата й тема дослідження українсько-польських літературних зв'язків [3, с.468].

В.Щурата-літературознавця поціновували і в підрадянській Україні періоду “українізації”; в оглядовій статті “Українське літературознавство за 10 років революції”, опублікованій 1928 року в збірнику, редакторами якого тоді ще дозволили бути пізніше репресованим С.Єфремову, М.Зерову та П.Филиповичу, останній писав: “За кордоном – у Галичині (Львів) та у Празі – історико-літературних праць з'явилося дуже мало, і за небагатьма винятками (роботи М.Возняка, Л.Білецького, В.Щурата) вони мають незначну цінність” [9, с.164].

І.Огієнко уважно й поважно стежив за історико-літературознавчими та культурологічними публікаціями свого старшого колеги. У праці 1918 року “Українська культура” він називає й портретно репрезентує професора Василя Щурата як письменника та вченого з Галичини, зокрема, посилається на дослідження В.Щурата “До біографії і писань Івана з Вишні” [7, с.45, 119] (ця розвідка становить незаперечний науково-пізнавальний інтерес і з точки зору інших дослідників [13, с.122]). В монографії 1925 року “Історія українського друкарства” (львівське видання) І.Огієнко спирається на такі праці В.Щурата (в тому числі зовсім свіжі) й коротко коментує їх, як “Дияльог о смерті з 1629 р.” 1912 року, “Хрістос Пасхон” 1914 року (частково з цією працею І.Огієнко вступає в наукову полеміку), “Пісня друкарів. В 350-ті роковини Івана Федорова” та “Пом'яніть діла батьків! З нагоди 350-ліття української книжки” 1924 року [12, с.98, 159, 162, 244]. І.Огієнко прорецензував статтю В.Щурата “Довкола намогильного Каменя Ів. Федорова” [16, с.203]. Коли 1935 року, під час польського періоду еміграції, І.Огієнко почав видавати щомісячний часопис “Наша культура”, то до складу редакційно-наукової колегії він за порадою Є.Пеленського включив серед інших українських авторитетних інтелектуалів і В.Щурата [8, с.300].

Одначе повага І.Огієнка до В.Щурата не змогла пересилити чільну мету професора-філолога – боротьбу за єдину, соборну українську літературну мову на наддніпрянській основі. З цієї точки зору В.Щурат залишився для нього постаттю не всеукраїнського, а лише галицького масштабу, і в праці 1949 року “Історія української літературної мови” І.Огієнко, відзначивши відносно І.Франка, що “з часом Франкова мова стала таки найкращою в Галичині, чому його твори знаходили й знаходять широкого читача і в Україні Наддніпрянській”, на противагу цьому констатував: “Та того зовсім не можна сказати про інших поетів і письменників Галичини”, назвавши тут першим Василя Щурата [6, с.276], хоча той же І.Франко відзначав у віршуванні В.Щурата чистоту української мови [13, с.105].

Праця І.Огієнка 1956 року “Українська церква за час руїни”, видана у Канаді (Вінніпег), містить посилання на використане тут дослідження В.Щурата 1907 року “Два письма Єпископа Інокентія Вінницького” [21, с.112]. У виданій 1961 року монографії “Свята Почаївська Лавра” І.Огієнко (митрополит Іларіон) посилався на праці доктора В.Щурата “Із студій над почаївським “Богогласником”. Питання авторства й часу постановня деяких пісень” (Львів, 1908) та “З життя й творчости Т.Шевченка” (Львів, 1914 – про висловлювання Шевченка щодо Галичини) [20, с.390,427].

По смерті Василя Щурата його доробок доходив до українського читача. Про це свідчать його поетичні збірки “Поезії. Слово про похід Ігоря. Пісня про Роланда” (Львів, 1957), “Поезії” (Львів, 1962), “Вибрані праці” (Львів, 1963). В незалежній Україні його також ставлять на високі щаблі: “Коли бодай у загальних рисах окинути зором велетенську плеяду письменників, вчених, художників, що активно розгорнули свою національно-патріотичну, громадсько-культурну, просвітницьку діяльність наприкінці минулого (XIX. – М.Л.) століття (Т.Бордуляк, О.Кобилянська, Н.Кобринська, Ф.Колесса, Д.Лукинович, С.Людкевич, О.Маковей, Л.Мартович, М.Павлик, Ю.Панькевич, І.Свенціцький, І.Труш, І.Франко, М.Черемшина), то в ній почесне місце займає Василь Щурат. І.Франко в оглядовій статті “Українська література”..., говорячи про нову групу галицьких літераторів, яка стоїть на ґрунті європейських прогресивних ідей, називає В.Щурата поряд з О.Пчілкою, Л.Українкою, Б.Грінченком, О.Маковеем, М.Павликом, Н.Кобринською” [13, с.101]; “Уся творчість Василя Щурата служить одній ідеї – ідеї духовного відродження українського народу”, а поезії його “на диво актуально звучать у наш неспокійний час” [10, с.14]. Сучасні дослідники цікавляться поетичним доробком В.Щурата, знаходячи в ньому паралелі до творчості І.Франка [15].

*Благословенная давно,
Цвісти ще мусиш Україно! –*

ці глибоко патріотичні та оптимістичні слова Василя Щурата, дійсно актуальні в усі часи, включаючи й наш час, роблять його ім'я безсмертним у пантеоні української літератури і ще тісніше зближують поета-літературознавця з Іваном Огієнком – автором такого звернення до Бога: “Подай нам усім долю щасливу, бережи Український Народ від біди та неволі й пошли йому Святу Свою єдність в думках та в ділах” [14, с.59].

Список використаних джерел

1. Тіменик Зиновій. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон): життєписно-бібліографічний нарис. – Львів, 1997. – 228 с.
2. Качкан Володимир. Хай святиться ім'я твоє: українознавство та пресологія (XIX – перша половина XX ст.). – Книга третя. – Львів: Фенікс, 1998. – 368 с.
3. Енциклопедія українознавства для школярів і студентів. – Донецьк: Сталкер, 2001. – 496 с.
4. Новий довідник: українська мова, українська література. – Київ: Казка, 2006. – 846 с.
5. Українська література: посібник для старшокласників і абітурієнтів. – Київ: Либідь, 1996. – 368 с.
6. Огієнко Іван. Історія української літературної мови. – Київ: Наша культура і наука, 2001. – 440 с.
7. Огієнко Іван. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. – Київ: Видавництво Книгарні Є.Череповського, 1918. – 140 с.
8. Тимошик Микола. “Лишусь навіки з чужиною...”: Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. – Вінніпег-Київ: Український православний Собор Св. Покрови – Наша культура і наука, 2000. – 548 с.
9. Наєнко Михайло. Історія українського літературознавства: підручник. – Київ: Академія, 2003. – 360 с.
10. Щурат-Глуха Василина. Василь Щурат (1871-1948) // Дзвін. – 1991. – №12.
11. Українська духовна поезія. XVII-XX ст.: антологія. – Київ, 1996. – 160 с.
12. Огієнко Іван. Історія українського друкарства. – Київ: Либідь, 1994. – 448 с.
13. Качкан Володимир. Хай святиться ім'я твоє: студії з історії української літератури XIX-XX ст. – Книга друга. – Коломия: Вік, 1996. – 312 с.
14. Огієнкові афоризми і сентенції. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1996. – 96 с.
15. Ільницький Микола. “І почулися тихі слова, мов сичання гадюки...” // Літературна Україна. – 24 вересня 2009 р.
16. Ляхощкий Володимир. Тільки книжка принесе волю українському народові... – Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2000. – 664 с.

17. Сохацька Євгенія. “Молюся за весь рідний край...”. - Кам’янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2007. – 276 с.
18. Черниш Наталія. Іван Огієнко і бібліографічна комісія Наукового товариства ім. Шевченка // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник (серія історична та філологічна). – Випуск III. - Кам’янець-Подільський, 2006.
19. Єршов Володимир. Польська література Волині доби романтизму: генеалогія мемуаристичності. – Житомир: Полісся, 2008. – 624 с.
20. Огієнко Іван (митрополит Іларіон). Свята Почаївська Лавра. – Київ, 2004. – 440 с.
21. Огієнко Іван (митрополит Іларіон). Українська церква за час руїни (1657-1687). – Київ: Наша культура і наука, 2006. – 468 с.